

Wojciech Góralski

Sprawowanie władzy ustawodawczej przez biskupów na synodach diecezjalnych w Polsce pod rządami KPK z 1983 r.

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 46/3-4, 15-38

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

SPRAWOWANIE WŁADZY USTAWODAWCZEJ PRZEZ BISKUPÓW NA SYNODACH DIECEZJALNYCH W POLSCE POD RZĄDAMI KPK Z 1983 R.

Treść: Wstęp. – 1. Inicjatywy synodalne. – 2. Charakter ustawodawstwa synodalnego. – 3. Kształt ustawodawstwa synodalnego. – 3.1. Misja wiernych świeckich w Kościele – 3.2. Stała formacja kapłanów diecezjalnych. – 3.3. Posługa duszpasterska proboszcza. – 3.4. Życie sakramentalne wiernych. – 3.5. Matżeństwo i rodzina. – 4. Uwagi końcowe.

Wstęp

Posługa pasterzowania, inaczej rządzenia (nazywana również władzą jurysdykcji)¹, obok posługi nauczania i uświęcania, stanowi podstawową misję Kościoła powierzoną mu przez Chrystusa. Jest ona pełnią władzy publicznej, której zadaniem jest kierowanie wiernymi odpowiednio do celu Kościoła².

Potestas regiminis obejmuje trzy płaszczyzny: ustawodawczą, wykonawczą i sędziowską³. Pierwsza z nich jest czymś podstawowym, rządzenie bowiem wymaga najpierw odpowiednich ustaw regulujących życie społeczności kościelnej.

Podmiotami władzy ustawodawczej są: 1) papież⁴ oraz kolegium biskupów⁵ – w stosunku do całego Kościoła; 2) konferencje biskupów (tak poza synodem plenarnym, jak i na synodzie plenarnym) –

¹ Zob. kan. 129 § 1 KPK.

² Zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 1: Zagadnienia wstępne i normy ogólne, Olsztyn 1985, s. 292-293; R. Sobański, *Kościół jako podmiot prawa*, Warszawa 1983, s. 165-170.

³ Zob. kan. 135 § 1 KPK.

⁴ Zob. kan. 331 KK.

⁵ Zob. kan. 336 KPK.

w stosunku do własnego regionu kościelnego⁶; 3) biskupi zgromadzeni na synodzie prowincjalnym mający głos decydujący (diecezjalni, koadiutorzy, pomocniczy oraz inni tytularni, którzy wykonują szczególne zadania zleczone im przez Stolicę Apostolską lub konferencję episkopatu) – w stosunku do własnej prowincji kościelnej⁷; 4) biskup diecezjalny (tak poza synodem diecezjalnym, jak i na synodzie diecezjalnym) – w stosunku do własnego Kościoła partykularnego⁸; 5) przełożeni Kościołów partykularnych zrównanych z diecezją⁹; 6) kapituły – generalna i prowincjalna – kleryckich instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim – w stosunku do członków tych instytutów i stowarzyszeń¹⁰.

Gdy chodzi o wykonywanie władzy ustawodawczej na drodze synodalnej przez biskupów w Polsce, to wypada podkreślić, iż dziedzina ta posiada swoją bogatą historię. Ustawodawstwo synodalne, inspirowane normami prawa powszechnego, rodzimą tradycją oraz potrzebami lokalnymi, stanowiło zazwyczaj podstawowy nurt prawa partykularnego w skali regionu (kraju), prowincji kościelnej czy diecezji. Uchwały licznych synodów, określane mianem statutów synodalnych, regulując całokształt spraw życia kościelnego w danej jednostce administracyjnej, stawały się – poczynając od XIII stulecia – podstawowym punktem odniesienia zarówno dla duszpasterstwa, jak i dla administracji i sądownictwa kościelnego¹¹.

Życie synodalne w Polsce, rozwijające się zarówno w średniowieczu, jak i w epoce potrydenckiej, zamarłe na skutek utraty bytu narodowego, nabrało nowego biegu po odzyskaniu w 1918 r. niepodległości, czego wyrazem stał się m.in. pierwszy synod plenarny w 1936 r. oraz synody diecezjalne odbyte w 16 diecezjach, koncentrujące swoją uwagę wokół recepcji norm KPK z 1917 r. Aktywność ta, drastycznie przerwana wybuchem drugiej wojny światowej, została podjęta na nowo po jej zakończeniu, kiedy to w latach 1945-1962 odbyło się 10 synodów diecezjalnych kodyfikujących

⁶ Zob. kan. 455 §§ 1-2, kan. 443 § 1 i kan. 445 KPK.

⁷ Zob. kan. 432 § 1 i kan. 443 § 1 KPK.

⁸ Zob. kan. 381 § 1, kan. 466 i kan. 445 KPK.

⁹ Zob. kan. 368 KPK.

¹⁰ Zob. kan. 631 § 1 i kan. 734 KPK.

¹¹ W. Góralski, *Wprowadzenie do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, Lublin 1991, s. 5.

własne prawo partykularne w duchu nie do końca uwzględnionej regulacji kodeksowej.

Niewątpliwym punktem zwrotnym w dziejach synodów w ogóle, w tym polskich, stał się Sobór Watykański II, kiedy to na Zachodzie Europy zainicjowano – w wielu diecezjach – synody zwane duszpasterskimi, nawiązujące w swoich uchwałach nie tyle do norm prawa powszechnego, ile raczej do nauki i wskazań Vaticanum II. W odróżnieniu od synodów tradycyjnych, zgromadzenia te znamionowało większe nachylenie duszpasterskie uchwał końcowych, udział w obradach także wiernych świeckich, stworzenie możliwości katechezy synodalnej w parafiach, sposób przygotowania synodu oraz czas jego trwania¹². Taki model synodu znalazł swoje urzeczywistnienie po 1965 r. – aż do promulgacji w 1983 r. nowego KPK – w siedmiu diecezjach polskich (wrocławskiej: 1967, poznańskiej: 1968-1970, gdańskiej: 1973, warszawskiej: 1971-1973, katowickiej: 1974-1975, krakowskiej: 1971-1979, gnieźnieńskiej: 1978-1981). Poza tym, w latach 1973-1983, odbył się synod prowincjalny metropolii krakowskiej¹³.

Nowy, posoborowy model synodu został formalnie usankcjonowany w KPK z 1983 r., przy czym regulacja ta określiła podstawową strukturę wszystkich rodzajów zgromadzeń synodalnych: partykularnych (plenarnego i prowincjalnego) oraz diecezjalnego, kładąc kres różnorodnym rozwiązaniom o charakterze niejednokrotnie eksperymentalnym¹⁴. Dyspozycje nowego kodeksu, wspominając o „deklaracjach i dekretach synodalnych” powziętych na synodzie diecezjalnym (kan. 466) dały – jak się wydaje – jednoznacznie do zrozumienia, że uchwały synodalne nie powinny poprzestawać jedynie na przytaczaniu dokumentów soborowych, stwierdzeniach, opisach sytuacji i zachętach. Tym bardziej, że ko-

---

¹² W. Góralski, *Po zamknięciu II Polskiego Synodu Plenarnego. Wczoraj i dziś. Synody w Polsce narzędziem odnowy Kościoła*, „Niedziela” 42 (1999) nr 30, s. 8; Tenże, *Ruch synodalny w Polsce po Soborze Watykańskim II*, „Roczniki Nauk Prawnych” 8 (1998), s. 239-240.

¹³ Zob. T. Pieronek, *Na drodze do metropolitalnej wspólnoty. Pierwszy synod prowincji krakowskiej*, w: Karol Wojtyła jako biskup krakowski, pod red. T. Pieronka i R. Zawadzkiego, t. 1, Kraków 1988, s. 395-449; Szerzej na temat synodów w latach 1967-1983 zob. Góralski, *Ruch synodalny w Polsce*, jw., s. 240-252.

¹⁴ Zob. W. Góralski, *Instytucja synodu w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, „Prawo Kanoniczne” 31 (1988) nr 3-4, s. 35-44; G. Corbellini, *Il sinodo diocesano nel nuovo Codex Iuris Canonici*, Roma 1986.

dyfikacja z 1983 r. wprowadza w wielu dziedzinach życia kościelnego idące niekiedy daleko zmiany i innowacje, których nie sposób nie uwzględnić w prawie partykularnym. Wychodząc zapewne z tego założenia, Instrukcja Kongregacji Biskupów i Kongregacji Ewangelizacji Ludów *De Synodis dioecesanis agendis* z 19 marca 1997 r.¹⁵ zwraca uwagę na potrzebę stanowienia przez biskupa na synodzie diecezjalnym norm prawnych służących utrzymaniu w Kościele partykularnym dyscypliny kościelnej, dostosowanej do wymogów prawa powszechnego¹⁶. W dodatku zaś do tego dokumentu znalazło się przypomnienie szeregu spraw, które nowy KPK poleca w sposób szczególnie uregulować biskupowi (w zakresie zarządu diecezją, dyscypliny duchowieństwa, administracji dobrami doczesnymi)¹⁷.

Promulgowanie i wejście w życie 27 listopada 1983 r. nowego KPK nie pozostało bez wpływu na sposób wykonywania władzy ustawodawczej na synodach diecezjalnych przez biskupów w Polsce.

1. Inicjatywy synodalne

Ruch synodalny w Polsce wyraźnie się ożywił po roku 1983, kiedy to wielu biskupów zainicjowało zgromadzenia synodalne, mając m.in. na względzie potrzebę dostosowania ustawodawstwa diecezjalnego do norm prawnych nowego Kodeksu. W okresie od promulgowania tego zbioru do końca kwietnia 2003 r. odbyły się 23 synody diecezjalne, których uchwały końcowe zostały opublikowane. Ponadto, w latach 1991-1999, miał miejsce II polski synod plenarny¹⁸.

W latach 1977-1985 miał miejsce II synod diecezji lubelskiej¹⁹, pracując pod hasłem: „Odnowa osób, struktur, form życia i działania w Kościele lubelskim”²⁰. Prace wstępne rozpoczęto 26 listopada 1975 r., kiedy to biskup lubelski Bolesław Pylak ustanowił Komisję Główną. Właściwe prace podjęte zostały dopiero 21 czerwca 1980 r. podczas sesji informacyjnej. Po niej odbyły się cztery sesje

---

¹⁵ AAS 89 (1997), s. 706-727.

¹⁶ Zob. V, n. 4.

¹⁷ Zob. III, nn. 1-3.

¹⁸ *II polski synod plenarny (1991-1999)*, Pallotinum 2001.

¹⁹ *Zob. II synod diecezji lubelskiej 1977-1985*, Lublin 1988.

²⁰ Zob. tamże, s. 8.

plenarne (1983, 1984, 1985, 1985), podczas których omawiano poszczególne projekty dokumentów finalnych²¹.

Drugi synod diecezji częstochowskiej, zapowiedziany przez bp. Stefana Barełę 28 grudnia 1975 r., trwał w latach 1976-1986²². Prace nad synodem, przerwane śmiercią wymienionego biskupa częstochowskiego, zostały wznowione w 1984 r. przez jego następcę bp. Stanisława Nowaka. Obrady synodalne prowadzono podczas trzech sesji plenarnych (1976, 1976, 1986), a zamknięcie zgromadzenia nastąpiło 23 listopada 1986 r.

W latach 1981-1986 miał miejsce IV synod diecezji tarnowskiej²³, zwołany przez biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza 11 listopada 1982 roku²⁴. Jego hasłem przewodnim stały się słowa Konstytucji *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II „Na obraz Kościoła powszechnego” (n. 23). Obrady synodalne przebiegały w pięciu sesjach plenarnych (1982, 1983, 1984, 1984, 1984).

Synod koszalińsko – kołobrzeski (1985-1990)²⁵, zapowiedziany, a następnie zwołany przez bp. Ignacego Jeża, obradując podczas siedmiu sesji plenarnych (1986, 1987, 1987, 1988, 1989, 1989, 1989), przyjął obszerne uchwały końcowe, zatwierdzone przez rządcę diecezji 9 grudnia 1989 r.

Dekretem z dnia 10 listopada 1990 r., administrator apostolski archidiecezji w Lubaczowie, bp Marian Jaworski, promulgował uchwały końcowe synodu archidiecezjalnego, który odbył się w latach 1987-1990. Obrady zgromadzenia synodalnego objęły trzy sesje plenarne, przyjmując uchwały, promulgowane przez Administratora Apostolskiego 10 listopada 1990 roku²⁶.

III synod kielecki, zapowiedziany przez bp. Stanisława Szymeckiego już 12 kwietnia 1981 r., odbył się w latach 1984-1991²⁷ i został zakończony – w obecności papieża Jana Pawła II – w dniu 3 czerwca 1991 r. Prace wstępne nad przygotowaniem projektu uchwał

---

²¹ Zob. W. Góralski, *II synod diecezji lubelskiej 1977-1985*, Lublin 1988 [Rec.], „Miesięcznik Pastorski Płocki” 74 (1989), nr 9, s. 348.

²² Zob. *Drugi synod diecezji częstochowskiej. Chrystus światłem, Maryja wzorem*, Częstochowa 1987.

²³ *IV synod diecezji tarnowskiej. Ad imaginem Ecclesiae universalis (Lumen gentium 23)*, Tarnów 1990.

²⁴ Tamże, s. 314.

²⁵ *Pierwszy synod diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, Koszalin 1986-1990.

²⁶ *Synod archidiecezji w Lubaczowie*, Lubaczów 1992 (mps).

²⁷ *III synod diecezji kieleckiej 1984-1991*, Kielce 1992.

końcowych rozpoczęto 1 stycznia 1984 r., właściwe zaś obrady przebiegały w siedmiu sesjach plenarnych (1988, 1989, 1990, 1990, 1990, 1991, 1991). Wspomniane uchwały doczekały się promulgacji dopiero 3 czerwca 1992 roku²⁸.

42. synod płocki, zapowiedziany 4 marca 1990 r. przez biskupa płockiego Zygmunta Kamińskiego, trwał w latach 1987-1991²⁹, a jako hasło przewodnie przyjęto słowa św. Pawła: „Przypatrzcie się, Bracia, powołaniu waszemu” (I Kor 1, 26). Celem synodu było podjęcie przez Kościół diecezjalny nowych zadań na polu wiary oraz życia społecznego. Obrady synodalne toczyły się podczas trzech sesji plenarnych (1990, 1991, 1991), a samo zgromadzenie synodalne zakończyło się – w obecności papieża Jana Pawła II – w dniu 7 czerwca 1991 roku³⁰.

Z kolei synod wrocławski (1985-1991)³¹, zainicjowany przez kard. Henryka Gulbinowicza, postawił sobie pytanie: „Co uczynić, aby doprowadzić do odnowy i przystosować do współczesnych warunków życia religijnego oraz działalności duszpasterskiej i apostołskiej Kościół wrocławski?”³².

Uchwały tego synodu przyjął także – dla nowoutworzonej (25 marca 1992 r.) diecezji legnickiej – biskup tej diecezji, Tadeusz Rybak³³.

II synod poznański trwał w latach 1992-1993³⁴ i został zainicjowany przez abp. Jerzego Strobę. Głównym impulsem do podjęcia tego dzieła był Nadzwyczajny Synod Biskupów z 1985 r., w którym uczestniczył wymieniony Hierarcha. Uchwały synodalne zostały wypracowane podczas 10. sesji plenarnych (pięć w 1992 r. oraz pięć w 1993 r.). Moc obowiązującą uzyskały w uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego (3 kwietnia) 1994 roku.

II synod wrocławski (1985-1994)³⁵ trwał podczas sprawowania posługi pasterskiej w tej diecezji przez trzech biskupów: Jana Zarębę, Henryka Muszyńskiego i Bronisława Dembowskiego. Uchwały końcowe zgromadzenia synodalnego zostały promulgowane przez

---

²⁸ Tamże, s. 28.

²⁹ *XLII synod diecezji płockiej (1987-1991)*, Płock 1992.

³⁰ Zob. Góralski, *Ruch synodalny w Polsce*, jw., s. 258-259.

³¹ *Synod archidiecezji wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995.

³² Tamże, s. 6.

³³ Zob. tamże, s. 7.

³⁴ *Poznański synod archidiecezjalny 1992-1993. Dokumenty*, Poznań [b. r. w.].

³⁵ *II synod diecezji wrocławskiej. Statuty*, Włocławek 1994.

ostatniego z nich 4 kwietnia 1994 r., wchodząc w życie 1 września 1994 roku³⁶.

W latach 1994-1997 odbył się następnie I synod drohiczyński³⁷, przeprowadzony przez bp. Antoniego Dydyca. Zgromadzenie synodalne obradowało podczas sesji tzw. otwartych (1994 oraz 13 w 1995 r.) i plenarnych (1995, 1996, 1996, 1996, 1996, 1997); łącznie więc miało miejsce aż 20 sesji synodalnych³⁸. Przygotowania do otwarcia synodu trwały trzy miesiące, kiedy to intensywnie pracowały cztery komisje tematyczne oraz Komisja Prawno – Organizacyjna. Synod stanowił „sposób wyrażania odpowiedzialności za Kościół ze strony wszystkich”³⁹.

W 1999 r., z inicjatywy bp. Edwarda Materskiego, odbył się pierwszy synod diecezji radomskiej⁴⁰. Postanowienia tego synodu, pomyślanego jako instrument nowej ewangelizacji⁴¹, weszły w życie 6 maja 1997 r. Jest formalny zbiór prawa diecezjalnego.

III synod archidiecezji łódzkiej (1996-1998)⁴², zapowiedziany przez abp. Władysława Ziółka 3 lutego 1996 r., wypracował statuty jako prawo diecezjalne, obradując podczas trzech sesji plenarnych (1996, 1998, 1998), dwóch „sesji synodalnych” (1997, 1998)⁴³ oraz dziesięciu zebrań Komisji Głównej (dwie w 1996 r., sześć w 1997 r. i dwie w 1998 r.). Zapowiadając zgromadzenie synodalne, Arcybiskup Łódzki wskazał na najważniejsze etapy tego przedsięwzięcia, które zostały zrealizowane⁴⁴.

I synod diecezji łowickiej (1995-1999)⁴⁵, zainicjowany przez biskupa łowickiego Alojzego Orszulika, postawił sobie za cel umożliwienie „lepszego poznania przez wiernych prawa powszechnego oraz konieczność skodyfikowania dotychczasowego prawa diece-

---

³⁶ Tamże, s. 3.

³⁷ *I synod diecezji drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997.

³⁸ Zob. tamże, s. 16-21.

³⁹ Tamże, s. 6.

⁴⁰ Ustawa synodalna diecezji radomskiej promulgowana przez biskupa radomskiego Edwarda Materskiego 5 kwietnia 1997 roku w Radomiu na I synodzie diecezji radomskiej, Radom 1999.

⁴¹ Zob. tamże, s. 3.

⁴² *III synod archidiecezji łódzkiej*, Łódź 1999.

⁴³ Zob. tamże, s. 261-262.

⁴⁴ Zob. W. Góralski, *III synod archidiecezji łódzkiej*, „Ateneum Kapłańskie” 91 (1999), z. 2-3, s. 360-365.

⁴⁵ *I synod diecezji łowickiej 1995-1999*, Łowicz 1999.

zjalnego⁴⁶. Przygotowaniem dokumentów końcowych zajmowało się sześć komisji oraz siedem podkomisji⁴⁷.

Kolejny synod diecezjalny odbył się w diecezji ełckiej (1997-1999)⁴⁸, do zwołania którego – przez bp. Wojciecha Ziembę – inspiracją stała się 1000. rocznica męczeńskiej śmierci św. Wojciecha, Patrona diecezji. Promulgacji uchwał synodalnych, wymieniony Biskup dokonał 8 czerwca 1999 r., tj. w dniu wizyty w Ełku papieża Jana Pawła II. Projekty tych uchwał przygotowywało 13 komisji⁴⁹.

Drugi synod diecezji sandomierskiej, trwający w latach 1996-1999⁵⁰, odbył się z inicjatywy bp. Wacława Świerzawskiego, a prace synodalne rozpoczęły się od powołania komisji problemowych. Gdy chodzi o sesje plenarne, to odbyło się ich pięć (1996, 1997, 1998, 1999, 1999), a były one poświęcone dyskusji nad projektami uchwał finalnych. Hasłem przewodnim synodu był słowa Chrystusa: „Aby byli jedno” (J 18, 21)⁵¹.

W latach 1995-2000 odbył się z kolei synod przemyski⁵², zwołany przez abp. Józefa Michalika. Oprócz Komisji Głównej, funkcjonowało 7 komisji tematycznych, zajmujących się przygotowaniem uchwał końcowych w zakresie tematyki odpowiadającej siedmiu księgom KPK. Dynamikę nadawały synodowi sesje plenarne, które – w liczbie sześciu – miały miejsce w latach: 1995, 1997, 1998, 1998, 1999, 1999. Dnia 17 września 2000 statuty i aneksy przyjęte na synodzie weszły w życie⁵³.

Pierwszy synod archidiecezji białostockiej (1991-2000)⁵⁴, odprawiony pod przewodnictwem abp. Stanisława Szymeckiego, przyjął uchwały końcowe, promulgowane 25 marca 2000 r., a wypracowane

---

⁴⁶ Tamże, s. 325.

⁴⁷ Zob. tamże, s. 329-332.

⁴⁸ *I synod diecezji ełckiej 1997-1999*, Ełk [b. r. w.].

⁴⁹ Zob. tamże, s. 265.

⁵⁰ *Aby byli jedno. Drugi synod diecezji sandomierskiej. Dekrety i instrukcje*, Sandomierz 1999.

⁵¹ Zob. W. Góralski, „Aby byli jedno”. *Drugi Synod Sandomierski*, w: *Diligis me? Pasce*. Księga Jubileuszowa dedykowana Biskupowi Sandomierskiemu Wacławowi Józefowi Świerzawskiemu na pięćdziesięciolecie święceń kapłańskich 1949-1999, t. 1, Sandomierz 1999, s. 661-668.

⁵² *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemysł 2000.

⁵³ Zob. W. Góralski, *Synod archidiecezji przemyskiej (1995-2000). Dekrety końcowe* (Projekt), „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 84 (1999), nr 4, s. 59-71; Tenże, *Synod archidiecezji przemyskiej (1995-2000)*, „Prawo Kanoniczne” 43 (2000), nr 3-4, s. 67-83.

⁵⁴ *I synod archidiecezji białostockiej*, Białystok 2000.

– gdy chodzi o projekty – przez Komisję Główną oraz 9 komisji tematycznych. Zamysłem Arcybiskupa Białostockiego, jak sam zaznacza, było stworzenie – poprzez synod – sposobności dla „odczytania nauki Soboru Watykańskiego II”⁵⁵.

Swój synod diecezjalny odbyła, w latach 1998-2000⁵⁶, diecezja warszawsko – praska, z inicjatywy bp. Kazimierza Romaniuka. Otwarcie obrad nastąpiło 8 grudnia 1998 r., ich zamknięcie zaś 8 grudnia 2000 r. Nad wypracowaniem projektów uchwał synodalnych pracowała Komisja Główna oraz 8 komisji tematycznych.

W latach 1995-2000 miał miejsce trzeci (po II wojnie światowej) synod archidiecezji gnieźnieńskiej⁵⁷, zwołany przez abp. Henryka Muszyńskiego. Nad wypracowaniem projektów uchwał końcowych pracowało 9 komisji roboczych (tematycznych), same zaś obrady synodalne miały miejsce podczas czterech sesji plenarnych. Promulgacja uchwał nastąpiła 8 grudnia 2000 r., a weszły one w życie z dniem 23 kwietnia 2001 roku⁵⁸.

I synod diecezji pelplińskiej, rozpoczęty przez bp. Jana Bernarda Szlagę, odbył się w roku 2000 (od 17 lutego do 6 czerwca)⁵⁹. Samo zwołanie zgromadzenia synodalnego nastąpiło już 9 kwietnia 1994 r. Prace synodu koordynowane były przez Komisję Główną, natomiast projekty dokumentów finalnych przygotowywało 9 komisji i 5 podkomisji roboczych. Projekty te stanowiły przedmiot obrad dwóch sesji synodu.

Swój synod diecezjalny, w latach 1996-2001, odbyła następnie diecezja zamojsko-lubaczowska⁶⁰. Został on zainicjowany przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę. Przewodnim tematem synodu stała się misja Kościoła w tamtejszym regionie Polski. Pracami synodalnymi kierowała Komisja Główna, natomiast 6 komisji problemowych przygotowywało projekt uchwał synodalnych⁶¹. Te ostatnie weszły w życie z dniem 3 maja 2001 roku⁶².

---

⁵⁵ Tamże, s. 7.

⁵⁶ *Pierwszy synod diecezji warszawsko-praskiej*, Warszawa 2000.

⁵⁷ *III powojenny synod archidiecezji gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001.

⁵⁸ Zob. tamże, s. 11.

⁵⁹ *I synod diecezji pelplińskiej*, Pelplin 2001.

⁶⁰ *I synod diecezji zamojsko-lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001.

⁶¹ Zob. tamże, s. 7.

⁶² Zob. tamże, s. 9.

Trzeci synod gdański, zainicjowany przez abp. Tadeusza Gocłowskiego, odbył się w roku 2001⁶³. Cele synodu zostały określone następująco: 1) kanoniczny i doktrynalny (recepca KPK oraz wciele nie w życie uchwał Vaticanum II); 2) pastoralny (wytyczenie przez synod pracy apostolskiej)⁶⁴. Obrady synodalne odbyły się podczas trzech sesji plenarnych, a zatwierdzenie przez Arcybiskupa – Metropolitę uchwał końcowych nastąpiło 29 grudnia 2001 roku⁶⁵.

2. Charakter ustawodawstwa synodalnego

Owoce każdego synodu pozostają jego uchwały końcowe, podpisane i promulgowane przez biskupa diecezjalnego, stosownie do kan. 466 KPK. Obejmują one zazwyczaj tak deklaracje, jak i dekrety; te ostatnie, posiadając wymiar normatywny, należą do obszaru ustawodawstwa partykularnego danej diecezji.

W odróżnieniu od synodów posoborowych, które odbyły się przed promulgacją KPK Jana Pawła II, zgromadzenia synodalne zainicjowane po 1983 roku odznaczają się szerokim – na ogół – nawiązywaniem do nowej kodyfikacji kodeksowej, co stanowi w pełni zrozumiałe i właściwe. Prawo powszechne bowiem, obowiązujące w danym okresie, pozostaje zawsze podstawowym punktem odniesienia dla ustawodawców diecezjalnych, wykonujących swoje uprawnienia legislacyjne m.in. na drodze synodalnej.

Gdy chodzi o stronę formalną dotyczącą postanowień *stricto* ustawodawczych powziętych przez biskupa diecezjalnego na synodzie, to należy zauważyć, że zawarte są one zarówno w samych statutach, stanowiących podstawowy segment uchwał synodalnych, jak i w aneksach do statutów, będących integralnym elementem tych uchwał. Trzeba także pamiętać, iż obok ustaw partykularnych *sensu stricto* (w rozumieniu kan. 8 § 2 KPK), w uchwałach synodów spotykamy także dekrety ogólne (w rozumieniu kan. 29), a więc tzw. zarządzenia, zawierające przepisy ogólne regulujące określoną kwestię (nie ujmowaną jednorazowo). Tego rodzaju dekrety są ustawami we właściwym znaczeniu. Nie brak ponadto w uchwałach synodalnych ogólnych dekretów wykonawczych, w których dokładniej

---

⁶³ *III synod gdański. Misja ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku nowego Tysiąclecia, t. 1: Statuty*, Gdańsk 2001; t. 2: *Załączniki*, Gdańsk 2001.

⁶⁴ Zob. tamże, s. 19.

⁶⁵ Tamże, s. 18.

określa się sposoby zastosowania ustawy albo przynagla się do jej zachowania (kan. 31 § 1 KPK). Tęgo rodzaju dekrety, wydawane przez władzę wykonawczą, nie są ustawami, zmierzają bowiem jedynie do wprowadzenia w życie ustawy⁶⁶.

Ponieważ w uchwałach synodów zamiesza się także akty normatywne określane mianem instrukcji, wypada następnie wyjaśnić, że w rozumieniu kan. 34 § 1 KPK instrukcja to akt władzy wykonawczej, wyjaśniający przepisy ustaw oraz odkrywający i określający racje, które należy uwzględnić przy ich zachowywaniu (są wydawane na użytek tych, na których spoczywa obowiązek troski o wprowadzenie ustaw w życie). Tymczasem niejednokrotnie termin *instrukcja* występujący w uchwałach synodalnych oznacza *de facto* dekret ogólny (w rozumieniu kan. 29 KPK), posiada więc charakter ustawy.

Trzeba poza tym nadmienić, iż niemal każdy synod diecezjalny obejmuje swoimi uchwałami szereg statutów, a także regulaminów (osób prawnych). W myśl kan. 94 § 1 KPK, statuty w sensie właściwym są zarządzeniami (zbiorami przepisów), wydawanymi zgodnie z prawem dla zespołów osób lub rzeczy, określającymi ich cel, zadania, strukturę, zarząd i sposoby działania. W § 3 powołanego kanonu zaznacza się, że do przepisów statutowych ustanowionych mocą władzy ustawodawczej stosuje się przepisy o ustawach. Regulaminy z kolei, jako przepisy porządkowe, to zbiory norm, które obowiązują podczas zgromadzeń zwoływanych przez władzę kościelną lub z inicjatywy wiernych z okazji różnych obchodów; przepisy te określają to wszystko, co dotyczy ukonstytuowania zgromadzeń, kierowania nimi i sposobu działania (kan. 95 § 1 KPK). Jakkolwiek do przepisów porządkowych nie znajdują zastosowania przepisy odnoszące się do ustaw, to jednak, gdy zostają ogłoszone przez właściwą władzę ustawodawczą, mogą mieć charakter ustawy⁶⁷.

Mając na uwadze przypomniany wyżej charakter poszczególnych rodzajów aktów normatywnych, należący – stosownie do regulacji KPK – do ich istoty, oraz to, że w odniesieniu do poszcze-

---

⁶⁶ Zob. R. Sobański, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego. Teoria prawa kanonicznego, t. I*, Warszawa 2001, s. 42-45.

⁶⁷ Zob. T. Pawluk, *iw.*, s. 248; E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego, t. I*, Warszawa 1985, s. 211.

gólnych elementów końcowych uchwał synodów stosuje się różnorodne nazewnictwo, nie zawsze w pełni odpowiadające określeniom kodeksowym, należy uznać za właściwe ustalanie kwalifikacji uchwał synodalnych nie tyle według nadanych im nazw i określeń, ile raczej według rzeczywistego charakteru, którym się odznaczają⁶⁸.

Gdy chodzi o poszczególne kategorie uchwał synodów diecezjalnych, to dość dużo miejsca zajmują tutaj *ogólne dekrety wykonawcze*, a więc akty prawne, poprzez które ustawodawcy diecezjalni zarówno określają dokładniej sposób zastosowania norm KPK, jak i przynaglają do ich zachowania. Tego rodzaju forma dyspozycji synodalnych jest zupełnie zrozumiała, recepcja bowiem kodyfikacji z 1983 r. do ustawodawstwa diecezjalnego stanowi, o czym już nadmieniono, podstawowe zadanie podejmowane przez zgromadzenia synodalne. W statutach wielu synodów, m.in. płockiego, łódzkiego czy łowickiego, wyraźnie zaznacza się, iż w ważniejszych sprawach – dla celów praktycznych – uchwały zgromadzenia synodalnego odwołują się do norm KPK⁶⁹. W niektórych kwestiach odwołaniom tym towarzyszy wskazanie odnośnego kanonu (czy kanonów) Kodeksu, w innych zaś przytacza się jedynie treść danej dyspozycji prawa powszechnego. Nie brak też synodów, które z reguły nie powołują kanonów kodeksowych, poprzestając na uwzględnianiu ich dyspozycji.

Co się tyczy przypadków dokładniejszego określenia sposobów zastosowania odnośnych przepisów kodeksowych, to postanowienia statutów synodalnych dotyczą wielu dziedzin życia, m.in. dóbr doczesnych Kościoła. Wiele synodów, jak częstochowski⁷⁰ czy radomski⁷¹, określając bliżej sposób zastosowania przepisu kan. 222 §1 KPK (o obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła) wskazuje, kiedy i na jakie cele obowiązują w diecezji składki (tace i zbiórki do puszek). Innym przykładem może być tutaj określenie przez synod płocki⁷² konkretnego terminu przedkładania ordynariuszowi miejsca corocznego sprawozdania z zarządu dobrami pa-

⁶⁸ Zob. Sobański, *Nauki podstawowe*, jw., s. 53.

⁶⁹ Zob. *XLII synod diecezji płockiej*, jw., s. 76, p. 3; *III synod archidiecezji łódzkiej*, jw., s. 23, p. 5; *I synod diecezji łowickiej*, jw., s. 15, p. 2 § 2.

⁷⁰ Zob. np. *II synod diecezji częstochowskiej*, jw., s. 173, p. 5.3.3.

⁷¹ Zob. *Ustawa synodalna diecezji radomskiej*, jw., s. 76, p. 189 § 2.

⁷² Zob. *XL II synod diecezji płockiej*, jw., s. 149, p. 453.

rafialnymi, co stanowi bardziej skonkretyzowane zastosowanie kan. 1287 § 1 KPK⁷³. Jeszcze innym przykładem mogą być szczegółowe – w stosunku do norm kan. 1281 §§ 1-2 KPK – postanowienia synodu tarnowskiego⁷⁴ czy zamojsko-lubaczowskiego⁷⁵ w przedmiocie alienacji dóbr kościelnych.

Wypada dodać, że ogólnymi dekretami wykonawczymi, określającymi dokładniej sposób zastosowania norm kodyfikacji Jana Pawła II, są m.in. liczne statuty (np. rad kapłańskich, rad duszpasterskich, kapituł itp.) oraz instrukcje (np. o wizytacji diekańskiej, o katechizacji itp.), ogłoszone na synodach, zamieszczane w aneksach do statutów.

Gdy chodzi z kolei o przypadki przynaglania przez ustawodawców synodalnych do zachowania norm KPK, to spotykamy tutaj najpierw formę zarówno dosłownego przytaczania lub parafrazowania tekstu danego kanonu kodeksowego wraz z jego wyraźnym wskazaniem (z reguły w nawiasie)⁷⁶, jak i formułowania norm w duchu określonego przepisu prawa powszechnego, czemu towarzyszy ogólne tylko powołanie się na przepisy prawa kanonicznego⁷⁷.

W uchwałach szeregu synodów można spotkać następnie dyspozycję generalną, polecającą zachowywanie norm prawnych w określonej dziedzinie, np. prawa procesowego czy prawa karnego⁷⁸.

Szczególne miejsce w uchwałach synodów diecezjalnych zajmują *ustawy partykularne* w ścisłym znaczeniu tego terminu oraz *dekrety ogólne* (tzw. zarządzenia), jako ustawy we właściwym znaczeniu. Dokładne odróżnienie od siebie jednych i drugich w konkretnych przypadkach nie jest zresztą łatwe. Tak ustawy, jak i dekrety ogólne obejmują pokaźną część uchwał synodalnych, dostosowując prawo diecezjalne do unormowań KPK z 1983 r.

⁷³ Zob. np. *XLII synod płocki, jw.*, s. 149, p. 453.

⁷⁴ *IV synod diecezji tarnowskiej, jw.*, s. 252, p. 741.

⁷⁵ Zob. np. *Pierwszy synod diecezji zamojsko-lubaczowskiej, jw.*, s. 154-155 p. 192.

⁷⁶ Zob. np. *Aby byli jedno. Drugi synod diecezji sandomierskiej, jw.*, s. 171, p. 61.

⁷⁷ Zob. np. *Synod archidiecezji przemyskiej, jw.*, s. 153, p. 451 § 1.

⁷⁸ Przykładem może być następujący zapis przyjęty na synodzie przemyskim: „Synod Archidiecezji Przemyskiej w odniesieniu do przestępstw i kar kościelnych przyjmuje w całej rozciągłości normy prawa powszechnego”. *Synod archidiecezji przemyskiej, jw.*, s. 152, p. 447 § 1; W podobnym duchu sformułowane jest polecenie synodu płockiego: „Członkowie trybunału delegowanego (sędzia instruktor, notariusz, obrońca węzła małżeńskiego) w wypełnianiu swoich obowiązków winni przestrzegać przepisów prawa procesowego”. *XLII synod płocki, jw.*, s. 151, p. 463.

Drogą podejmowania ustaw i dekretów ogólnych, ustawodawcy synodalni regulują całokształt spraw dotyczących własnych Kościołów partykularnych. Wymienione rodzaje aktów normatywnych pozostają w zgodności z przepisami KPK, stanowią więc prawo partykularne *iuxta legem commnem*. Jedne z tych aktów zawierają zupełnie nowe postanowienia, nieznanne pod rządami KPK z 1917 r., inne natomiast uchylają ustawy wydane wcześniej lub też je zmieniają (gdy są im przeciwne albo porządkują w całości przedmiot dawnej ustawy)⁷⁹.

Próbując pokrótce scharakteryzować ustawy (oraz idące na równi z nimi dekrety ogólne) objęte uchwałami poszczególnych synodów należy na wstępie powiedzieć, że jedne z nich są – w znacznej mierze – podobne do siebie pod względem rozwiązań w poszczególnych dziedzinach czy kwestiach. Zdarza się nawet przejmowanie pewnych sformułowań, niekiedy wręcz dosłowne, przez jeden czy kilka synodów, od innego, wcześniej odbytego synodu. Zjawisko to zresztą wcale nie było obce synodom wcześniejszych epok. Wypada następnie zauważyć, iż postanowienia synodów zawarte w ustawach są dość obfite pod względem ilości, co z pewnością wynika z potrzeby uregulowania rozległej materii legislacyjnej. Poza tym ustawy synodalne odznaczają się znacznym stopniem uszczegółowienia, zwłaszcza w takich dziedzinach, jak: struktury diecezjalne, wierni, rodzaje i formy duszpasterstwa, posługa nauczania czy posługa uświęcania. Trzeba wreszcie wspomnieć i o tym, że ustawodawcy synodalni uwzględniają prawo partykularne obowiązujące w regionie kościelnym (kraj), uchwalone przez Konferencję Episkopatu Polski.

Do najczęściej dostrzeganych mankamentów ustaw podejmowanych na synodach należy: zamieszczanie przepisów w instrukcjach czy regulaminach, podczas gdy dana materia winna być regulowana ustawą; niewłaściwe rozdzielanie tej samej materii między ustawy i instrukcje czy regulaminy; zbyt obszerne formułowanie przepisów; brak właściwej ostrości pomiędzy dyspozycjami o charakterze obligatoryjnym i o charakterze fakultatywnym; nieprzyczacanie kanonu kodeksowego w przypadku dosłownego zamieszczenia go w ustawie.

---

⁷⁹ Zob. kan. 20 KPK.

3. Kształt ustawodawstwa synodalnego

W refleksji nad ustawodawstwem polskich synodów diecezjalnych odbytych po promulgacji nowego KPK znaczące miejsce zajmuje niewątpliwie sama treść ogłoszonych na tych zgromadzeniach ustaw (i dekretów ogólnych), regulujących życie kościelne w poszczególnych Kościołach partykularnych. Wyczerpująca jednak odpowiedź na pytanie o kształt ustawodawstwa synodalnego, zawartego w uchwałach 23. synodów, wymagałaby podjęcia gruntownej analizy ich obfitego „produktu finalnego” w postaci ustaw i dekretów ogólnych. Tego rodzaju badania zostały dotąd podjęte jedynie w odniesieniu do niektórych zagadnień: udziału wiernych świeckich w misji Kościoła⁸⁰, stałej formacji kapłanów diecezjalnych⁸¹, posługi duszpasterskiej proboszcza⁸², małżeństwa i rodziny⁸³, sakramentów świętych⁸⁴. Posługując się wynikami tych badań, można uzyskać pewien obraz ustawodawstwa synodalnego, tym bardziej że wymienione obszary tematyczne należą do znaczących.

Nie trzeba dodawać, że stosownie do poczynionych wyżej założeń, w prezentowaniu ustawodawstwa synodalnego w wymienionych dziedzinach zostanie pominięte do wszystko, co stanowi jedynie powtarzanie odnośnych norm KPK, i co nie jest więc ustawodawstwem partykularnym.

3.1. Misja wiernych świeckich w Kościele

Gdy chodzi o postannictwo wiernych świeckich w Kościele, to ustawodawcy synodalni zwracają generalnie uwagę na ich godność w społeczności kościelnej, wynikającą z udziału w kapłaństwie powszechnym. Jednocześnie podkreślają, że – z ustanowienia Bożego – *Populus Dei* ma strukturę hierarchiczną, a kapłaństwo powszech-

---

⁸⁰ J. Bar, *Udział wiernych świeckich w misji Kościoła w świetle uchwał synodów diecezjalnych w Polsce w latach 1983-1995*, Warszawa 1997 (mps w Bibl. UKSW).

⁸¹ J. Filarski, *Obowiązek stałej formacji kapłanów diecezjalnych w polskim ustawodawstwie synodalnym po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 2002 (mps w Bibl. UKSW).

⁸² T. Wyskiel, *Posługa duszpasterska proboszcza w uchwałach synodów polskich w latach 1983-2000*, Warszawa 2002 (mps).

⁸³ D. Rojek, *Recepcja nauki Soboru Watykańskiego II i posoborowego ustawodawstwa powszechnego w przedmiocie małżeństwa i rodziny w uchwałach synodów polskich*, Warszawa 2001 (mps w Bibl. UKSW).

⁸⁴ K. Dullak, *Problem odnowy życia sakramentalnego wiernych w świetle ustawodawstwa synodalnego w Polsce w latach 1983-1999*, Warszawa 2001.

ne różni się nie tylko stopniem, lecz przede wszystkim istotowo od kapłaństwa służebnego.

Bogaty materiał synodalny dotyczący różnorodnych przejawów życia chrześcijańskiego laikatu pozwala dostrzec troskę biskupów o jego zaangażowanie we wszystkich płaszczyznach posługi kościelnej: nauczania, uświęcania i pasterzowania.

W przedmiocie posługi nauczania, synody nakładają na wiernych świeckich obowiązek wpływania na kształt słowa Bożego głoszonego przez duchownych, m.in. przez udzielanie im życzliwych rad, zgłaszanie pozytywnych postulatów, a nawet w drodze zdrowej krytyki adresowanej do kaznodziejów. Polecają prowadzenie w parafiach katechizacji okazjonalnej oraz grup formacyjnych, w których aktywność apostołską mogą ujawniać przede wszystkim ludzie młodzi⁸⁵.

Stosunkowo niewiele uwagi poświęcają ustawodawcy synodalni posłannictwu szkoły, brak tutaj zwłaszcza szczegółowych norm dotyczących szkół katolickich. Niewystarczająco zobowiązuje się świeckich do współtworzenia lokalnych pism czy rozgłośni radiowych, jako narzędzi współczesnej ewangelizacji. Należy także odnotować wyraźne nienadążanie ustawodawstwa synodalnego za postępującym rozwojem stowarzyszeń kościelnych i ruchów apostołsko – modlitewnych⁸⁶.

W dziedzinie uświęcania, najwięcej miejsca synody poświęcają sprawowaniu sakramentów św., na ogół jednak poprzestają tylko na apelach i zachętach⁸⁷.

Uchwały synodalne nie obfitują także w normy prawne gdy chodzi o misję laikatu w dziedzinie pasterzowania. Brak m.in. uregulowań dotyczących pracy świeckich w sądownictwie kościelnym. Na uwagę zasługuje dyspozycja synodu ełckiego, w myśl której należy usuwać istniejącą w Kościele polskim praktykę angażowania świeckich na terenie parafii, czy też w Kurii, jedynie do mniej ważnych zadań, bez uczestnictwa w odpowiedzialności za kształt duszpasterstwa bądź administracji⁸⁸.

Należy podkreślić, iż synody promują podmiotowość wiernych w Kościele, zmierzając do przywrócenia zachwianej równowagi po-

---

⁸⁵ Bar, jw., s. 258-259.

⁸⁶ Tamże, s. 259-260.

⁸⁷ Tamże, s. 260-262.

⁸⁸ *I synod diecezji ełckiej, jw.*, s. 27, p. 67.

między świadomością odpowiedzialności za Kościół wśród duchownych i świeckich⁸⁹.

3.2. Stała formacja kapłanów diecezjalnych

Dziedzina stałej formacji presbiterów została potraktowana w ustawodawstwie synodalnym jako poważny obowiązek, mający swoją swoją źródło zarówno w postanowieniach kodyfikacji z 1983 r., jak i w późniejszych dokumentach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.

Najwięcej miejsca synody poświęciły formacji duchowej, znajdującej swoje zasadnicze motywy w potrzebie upodobnienia się do Chrystusa, wiernego służenia Kościołowi oraz miłości pasterskiej. Ten wymiar formacji uznano za fundament złożonego procesu budowania dojrzałości kapłańskiej. Podkreślając wagę i konieczność właściwej duszpasterzowi duchowości, ustawodawcy synodalni wskazują różnorodne środki służące jej pogłębianiu. Są nimi przede wszystkim: wierne wypełnianie posługi, modlitwa (indywidualna i wspólnotowa), lektura ascetyczna i życie sakramentalne. Duże znaczenie przypisuje się także pobożności maryjnej, rekolekcjom oraz dniom i godzinom skupienia. Za istotny element formacyjny w życiu kapłana uważa się realizację rad ewangelicznych, a także życie wspólnotowe⁹⁰.

W zakresie formacji intelektualnej, stanowiącej z kolei warunek podjęcia bardziej owocnego dialogu ze współczesnym światem, w uchwałach synodów akcentuje się rolę wiedzy u kapłana, opartej na solidnych i trwałych fundamentach: Piśmie św., Tradycji, wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, teologii i filozofii chrześcijańskiej, jak również na osiągnięciach nauk świeckich⁹¹.

Cechą charakterystyczną regulacji synodalnych jest uwzględnienie etapowości w procesie formacyjnym presbiterów (neopresbiterzy; przeżywający pierwsze lata kapłaństwa; przeżywający dalsze lata kapłaństwa; kapłani starsi)⁹².

Szeroko potraktowano w uchwałach zgromadzeń synodalnych kwestię środków służących pogłębianiu formacji intelektualnej.

---

⁸⁹ Bar, jw., s. 263.

⁹⁰ Filarski, jw., s. 360-361.

⁹¹ Tamże, s. 361.

⁹² Tamże.

Na pierwszy plan wysuwają się tutaj studia teologiczno – pastoralne, wypierając i zastępując dawny system egzaminów proboszczowskich, wikariuszowskich i jurysdykcyjnych; dotyczą one przede wszystkim kapłanów młodszych. Dla wszystkich zaś prezbiterów wskazuje się tutaj kursy i wykłady, a szczególnie konferencje rejonowe i dekanalne. Podkreśla się także znaczenie studium osobistego⁹³.

Gdy chodzi o wymiar duszpasterski formacji kapłańskiej, której celem jest umożliwienie kapłanowi pełnienia roli przewodnika ludzi oraz sługi i wychowawcy wspólnoty, to ustawodawcy synodalni nie wnoszą zbyt wiele elementów oryginalnych. Podstawowymi dziedzinami formacji pastoralnej są: kaznodziejstwo i katechizacja. Żaden z synodów nie zdecydował się na pełne zrealizowanie postulatów dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w przedmiocie roku duszpasterskiego dla kapłanów bezpośrednio po święceniach⁹⁴.

Należy stwierdzić, że w omawianej dziedzinie ustawodawstwo synodalne poprzestaje na formułowaniu zasad podstawowych, nie wchodząc w szczegóły procesu formacyjnego. Trudno przy tym mówić o szczególnej oryginalności i pomysłowości w formułowaniu norm prawnych⁹⁵.

3.3. Posługa duszpasterska proboszcza

Dość bogate w treść ustawodawstwo synodalne w odniesieniu do posługi proboszcza w parafii, obejmujące szereg wątków, nacechowane jest dużą dozą troskania biskupów diecezjalnych o poziom życia religijno – moralnego wspólnot parafialnych.

Co się tyczy samej osoby proboszcza, to wiele miejsca synody poświęcają przydatności kandydata na ten ważny urząd duszpasterski, m.in. w zakresie gromadzenia wokół siebie współpracowników, tak spośród duchownych, jak i świeckich, czy umiejętności współpracy także z instytucjami świeckimi. Wyraźnie dostrzegalna jest tendencja do obniżania wieku emerytalnego proboszcza, choć oczywiście odnośne normy mają charakter jedynie fakultatywny⁹⁶.

---

⁹³ Tamże, s. 362.

⁹⁴ Tamże, s. 363.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ Wyskiel, jw., s. 413.

W przedmiocie obowiązków proboszcza sporo miejsca poświęcono posłudze nauczania. Godne odnotowania jest tutaj nałożenie na proboszcza, niemal przez wszystkie synody, obowiązku organizowania rekolekcji zamkniętych⁹⁷.

Normy prawne dotyczące posługi uświęcania zawierają m.in. obowiązek proboszcza organizowania nabożeństw pokutnych czy uszczegółowienie przejawów troski o powołania kapłańskie⁹⁸.

Wśród licznych zadań proboszcza w zakresie posługi pasterzowania zwraca się uwagę na obowiązek odbywania wizyty duszpasterskiej (tzw. kołędzy), określa się przeznaczenie ofiar składanych przez parafian podczas tej wizyty, podaje się szczegółowe przepisy dotyczące prowadzenia kancelarii parafialnej, tworzenia i funkcjonowania rad parafialnych, realizowania programów duszpasterskich⁹⁹. Dużą wagę przywiązują ustawodawcy diecezjalni do odpowiedzialności proboszcza za duszpasterstwo w zakładach zamkniętych, podobnie jak za duszpasterstwo charytatywne, łącznie z ewidencjonowaniem parafian potrzebujących pomocy¹⁰⁰.

Na uwagę zasługuje następnie regulacja synodalna w odniesieniu do różnych rodzajów duszpasterstwa parafialnego, szczególnie duszpasterstwa rodzin, młodzieży oraz grup zawodowych, a także regulacja dotycząca opieki duszpasterskiej nad stowarzyszeniami i ruchami religijnymi¹⁰¹.

Nie brak następnie w ustawodawstwie synodalnym dyspozycji w obszarze zarządzania dobrami doczesnymi w parafii¹⁰².

Mimo szerokiego ogarnięcia przez ustawodawców diecezjalnych dziedziny związanej z posługiwaniem proboszcza, niektóre kwestie nie zostały uregulowane, m.in. przygotowanie do podjęcia urzędu proboszcza¹⁰³.

3.4. Życie sakramentalne wiernych

Ustawodawstwo synodalne dużo miejsca poświęca posłudze uświęcania, szczególnie zaś dziedzinie sakramentów św. Regulacja

---

⁹⁷ Tamże, s. 415.

⁹⁸ Tamże, s. 416-417.

⁹⁹ Zob. tamże, s. 252-277.

¹⁰⁰ Zob. tamże, s. 279-288.

¹⁰¹ Zob. tamże, s. 289-311.

¹⁰² Zob. tamże, s. 325-389.

¹⁰³ Tamże, s. 413.

prawna w tym zakresie zmierza zdecydowanie do odnowy życia sakramentalnego wiernych. Zostało ono ukazane w nowym świetle, zwrócono bowiem uwagę na zaangażowanie całej wspólnoty parafialnej w proces dojrzewania do przyjmowania i pielęgnowania w życiu chrześcijańskim łaski sakramentalnej¹⁰⁴.

W uchwałach synodów zauważa się właściwą dążność do upodmiotowienia wiernych świeckich, przede wszystkim w zakresie przygotowania do przyjmowania poszczególnych sakramentów św. Troska ustawodawców synodalnych zmierza także do wpojenia w świadomość wiernych doniosłości każdego z tych środków uświęcenia i znaczenia towarzyszących im znaków sakramentalnych¹⁰⁵.

W odniesieniu do sakramentu chrztu akcent położono na właściwy dobór rodziców chrzestnych, którzy uczestniczyliby w procesie dojrzewania religijnego chrześniaków. Duży wysiłek podjęły synody gdy chodzi o wypracowanie programów przygotowania do bierzmowania. Eucharystię ukazano jako centrum życia każdej wspólnoty parafialnej, zaakcentowano również potrzebę należytego przygotowania dzieci do pierwszej Komunii św., a także podkreślono rolę kultu eucharystycznego w życiu chrześcijańskim. W przedmiocie sakramentu pokuty i pojednania oryginalne są dyspozycje dotyczące przedstawiania go w kontekście stałego procesu nawracania się i kształtowania sumienia, a także normy polecające organizowania nabożeństw pokutnych. Gdy chodzi z kolei o namaszczenie chorych, to znaczące wydaje się zwrócenie uwagi na odpowiednie przygotowanie chorego przez rodzinę do przyjęcia tego środka uświęcenia. Niewiele miejsca poświęca się sakramentowi święceń. Natomiast odnośnie do małżeństwa synody wykazują troskę zarówno o należyte przygotowanie do tego sakramentu, jak i o urzeczywistnianie przez małżonków drogi własnego uświęcenia¹⁰⁶.

Mając na względzie doniosłość i rolę sakramentów św. w życiu zarówno wspólnot chrześcijańskich, jak i poszczególnych wiernych, ustawodawcy synodalni proponują nową wizję duszpasterstwa sakramentalnego, kładąc na barki duszpasterzy odpowiedzialność za tę doniosłą dziedzinę uświęcenia.

---

¹⁰⁴ Dullak, *iw.*, s. 324-326.

¹⁰⁵ Tamże, s. 326.

¹⁰⁶ Tamże, s. 323-326.

3.5. Małżeństwo i rodzina

Ze zrozumiałych względów, ustawodawstwo synodalne wiele miejsca poświęca instytucji małżeństwa i rodziny. Jak już wspomniano, troska ustawodawców zwrócona jest przede wszystkim ku przygotowaniu do małżeństwa (dalszemu, bliższemu, bezpośredniemu) oraz ku duszpasterstwu małżonków.

W dziedzinie przygotowania do małżeństwa zwraca się uwagę m.in. na wyrabianie u młodzieży ducha odpowiedzialności za własną przyszłość, choć uchwały synodalne nie obfitują tutaj w oryginalne normy prawne (nawiązując zazwyczaj do przepisów Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski z 5 września 1986 r. o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim)¹⁰⁷. Tu i ówdzie pokuszono się o oryginalne normy dotyczące rozmów duszpasterskich kapłana z narzeczonymi oraz kanonicznego badania przedślubnego¹⁰⁸. Interesujące są przepisy niektórych synodów dotyczące składania wniosku o uzyskanie dyspensy od przeszkody małżeńskiej¹⁰⁹.

Na uwagę zasługują dyspozycje szeregu synodów zobowiązujące duszpasterzy do otoczenia opieką duszpasterską małżonków żyjących w niekanonicznych związkach małżeńskich¹¹⁰.

4. Uwagi końcowe

Idea synodu diecezjalnego, jako narzędzia reformy i odnowy Kościoła, ożywiona przez Sobór Watykański II, skłaniała do podjęcia procesu asymilacji nauki soborowej w życiu poszczególnych Kościołów partykularnych. Nabrała ona następnie nowej treści, gdy papież Jan Paweł II dokonał w 1983 r. promulgacji posoborowego KPK. Odtąd przed zgromadzeniami synodalnymi stało kolejne zadanie, ściśle zresztą powiązane ze zgłębianiem przesłania Vaticanum II, polegające na recepcji nowej kodyfikacji w życiu wspólnot diecezjalnych. Inicjując synody po 1983 roku, biskupi polscy, zatroskani o odczytanie potrzeb duszpasterskich swoich diecezji, dają m.in. wyraz konieczności dostosowania własnego prawa partykularnego do nowej regulacji kodeksowej. Sprawując na synodach swoją

---

¹⁰⁷ Instrukcja ta została opublikowana jako druk zwarty (Kraków 1990).

¹⁰⁸ Zob. Rojek, *iw.*, s. 332-333; Zob. także Dullak, *iw.*, s. 299-300.

¹⁰⁹ Zob. *I synod diecezji etckiej, iw.*, s. 129-130, p. 818.

¹¹⁰ Rojek, *iw.*, s. 337.

władzę ustawodawczą, jako jedną z płaszczyzn *potestas regendi*, mają niewątpliwie świadomość tego, że stanowienie prawa to jeden ze sposobów wykonywania powierzonej im misji. Świadomości tej towarzyszy zapewne przekonanie, że droga synodalna budzi odpowiedzialność za kształt tego prawa, a tym samym za Kościół, u wszystkich uczestników zgromadzenia synodalnego¹¹¹.

Już sam przegląd uchwał końcowych synodów diecezjalnych odbytych po 1983 r. wskazuje, że wymiar ustawodawczy tych zgromadzeń jest znaczący, choć nie jest to wymiar jedyny. Uchwały te, obfitujące na ogół w normy prawne, regulują całokształt życia kościelnego w Kościołach partykularnych w duchu unormowań Kodeksu. Czynną to jednak w sposób bardzo zróżnicowany – w zależności od przyjętej formuły synodalnej.

W formule doktrynalno – jurydycznej synodu¹¹² dużo miejsca zajmuje przypomnienie nauki Soboru Watykańskiego II, a także opisy sytuacji, deklaracje, wskazania, wyzwania, zadania itp., co stanowi zazwyczaj rodzaj programu odnowy duszpasterskiej. Natomiast ustawodawstwo ma charakter niejako wniosków płynących z tego rodzaju wywodów. Z kolei w formule ściśle jurydycznej synodu¹¹³ pomija się całkowicie ową warstwę doktrynalno – opisową, a uchwały zgromadzenia synodalnego zawierają wyłącznie normy prawne (niekiedy w części wstępnej uchwał zamieszcza się zwięzłe opracowania zawierające historię diecezji, opis jej stanu administracyjno – duszpasterskiego czy teologię synodu)¹¹⁴.

Niezależnie od przyjętej formuły, ustawodawstwo synodalne ujęte jest w tzw. statutach oraz w aneksach. Jedne i drugie posiadają dość zróżnicowaną systematykę, pozostawiającą niejednokrotnie wiele do życzenia. Właściwy wydaje się tutaj układ treści przyjęty na wzór KPK, z ewentualnymi modyfikacjami. Część materiału ustawodawczego, jaka znajduje się w aneksach powinna była znaleźć swoje miejsce w samych statutach, szczególnie gdy chodzi o tzw. instrukcje. Nie tylko dlatego, że aneksy przewyższają niekiedy swoją objętością same statuty. Rozdzielanie tej samej materii legislacyjnej, np. w odniesieniu do urzędu dziekana czy

---

¹¹¹ Por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994, s. 127.

¹¹² Jej aplikację widać m.in. w synodach: poznańskim i wrocławskim.

¹¹³ Znajduje ona zastosowanie m.in. w synodach: płockim i przemyskim.

¹¹⁴ Zob. np. *XLII synod płocki, jw.*

sakramentu chrztu, nie wydaje się właściwe, pomijając względy praktyczne. Do aneksów należałoby włączać jedynie statuty i regulaminy instytucji i organizacji, jak też formularze i wzory pism urzędowych. Nie znaczy to, że nie może się tam znaleźć taka czy inna instrukcja, nosząca jednak rzeczywiste znamiona wymienionego aktu prawnego.

Zupełnie niewłaściwe wydaje się powtarzanie przepisów KPK i ujmowanie ich w statuty synodalne. Te ostatnie przecież nie mają stanowić zbioru prawa powszechnego. Poza tym nie należy stwarzać wrażenia, że ustawodawstwo synodalne obejmuje *najważniejsze* normy kodeksowe oraz normy prawa diecezjalnego. Może to insynuować, że inne, pominięte regulacje KPK, nie mają waloru znaczącego. W ten sposób nietrudno o odczucie, powstające choćby u duchownych, że wystarczy posługiwać się zbiorem prawa przyjętego na synodzie. Takie „wymieszanie” prawa powszechnego z prawem partykularnym zdaje się ponadto zacierać między nimi różnice. Idea prawa partykularnego nakazywałaby więc zaniechanie przytaczania dyspozycji prawa kodeksowego, a poprzestawanie wyłącznie na formułowaniu norm prawnych o wymiarze ściśle partykularnym. Nie znaczy to, że w niektórych z tych norm nie znajdują się odniesienia do odnośnych kanonów Kodeksu (wskazanych ich numerami).

W oparciu o uchwały końcowe 23. synodów diecezjalnych odbytych w Kościele polskim pod rządami KPK z 1983 roku wolno powiedzieć, że sprawowanie władzy ustawodawczej przez biskupów na tych zgromadzeniach stanowi wyraz ich głębokiej troski o odnowę duszpasterską własnych Kościołów partykularnych. Podejmowane na synodach próby dostosowania prawa diecezjalnego do regulacji nowego KPK świadczą przeciw o woli dokonania tej odnowy. Wszak skodyfikowane prawo tych Kościołów wykazuje nachylenie zdecydowanie duszpasterskie, mając na celu odnowę struktury diecezjalnych, dekanalnych i parafialnych, a tym samym ożywienie życia religijno – moralnego wiernych. Dostrzeżenie natomiast niewątpliwych mankamentów kodeksowego ustawodawstwa synodalnego w zakresie samej techniki legislacyjnej może stać się bodźcem do podejmowania odpowiednich działań przez ustawodawców diecezjalnych inicjujących kolejne synody, zmierzających do nadawania prawu partykularnemu korzystniejszego kształtu.

**La realizzazione della potestà legislativa
dai vescovi in sinodi diocesani in Polonia dopo il 1983**

La promulgazione dal papa Giovanni Paolo II il 25 gennaio 1983 del nuovo Codice di Diritto Canonico ha creato per i vescovi diocesani una spinta ad accomodare la legge particolare delle loro Chiese particolari alle disposizioni dello stesso Codice. Questo compito i legislatori diocesani intraprendono soprattutto attraverso i sinodi diocesani.

Nel periodo 1983-2003 sono stati terminati in Polonia i 23 sinodi diocesani. L'analisi della legislazione sinodale mostra una vera cura dei vescovi di rinnovare sia le strutture ecclesiaristiche sia la pastorale nelle rispettive Chiese particolari. Nello stesso tempo si può osservare alcune imperfezioni riguardanti la tecnica legislativa.